

Uluslararası Uyghur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1/1 2013, Sayfa: 108-120.
Xelqara Uyghur Tetqiqati Jurnali, San: 1/1 2013, Sehiye: 108-120.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 1/1 2013, Page: 108-120.

ÇİN'İN ORTA ASYA İLE OLAN PETROGAZ BİRLİĞİNİN GELİTİMLİMESİ NOKTASINDAN UYGUR BÖLGESİNİN STRATEJİK KONUMUNA BİR BAKI

*Iham TOHT**

ÖZET

İncan geni toprakları, zengin doğal kaynakları, muazzam gelişme potansiyeliyle Çin'in 21. yüzyıldaki enerji alanında önemli bir üstür ve kalkındırılacak önemli bölgelerden biridir. Ayrıca, incan'ın Orta Asya ülkeleriyle komşu olması, bu bölgenin dünyada henüz tamamıyla açılmayan, ama zengin doğal kaynaklara sahip az sayıdaki bölgelerin biri olması, bölgeyi enerji alanında dünyada gittikçe önemli bir konuma getirmektedir. Özel olarak rafyası, doğal kaynak üstünlüğü, enerji ve petrokimya sektörü yapısı bakımından Orta Asya ülkeleriyle olan geni ortaklığı ve birbirlerini tamamlayıcı özellikleriyle incan, Çin'in Orta Asya ülkeleriyle olan petrol birliğinde olmazsa olmaz role ve stratejik konuma sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Uyghur Bölgesi, Orta Asya, Çin, Enerji, Petrol birliği, Doğalgaz

A VIEW TO THE STRATEGIC POSITION OF UYGHUR DISTRICT FROM THE POINT OF CHINA'S DEVELOPING PETROGAS COOPERATION WITH THE CENTRAL ASIA

109

ABSTRACT

Xinjiang is a significant energy base and one of the improvable regions of China in 21st century with its wide land, rich natural resources, and enormous developing potential. Besides, the fact that Xinjiang is neighbor with the Central Asian countries, and is one of the few regions, which has rich natural resources, but has not yet been opened to the world, puts it into an important position in the field of energy gradually. Xinjiang has a vital role and a strategic position in China's petroleum cooperation with the Central Asian countries with its expanded cooperative and mutually complementary relations with the Central Asian countries in concept of its special geography, natural resources superiority, and energy and petrochemistry structure.

Keywords: Uyghur District, Central Asia, China, Energy, Petroleum Cooperation, Natural Gas

* Doç. Dr. Merkezi Milletler Üniversitesi, Ekonomi Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Bölümü, Çin, E-posta: uighuronline@gmail.com.

Uygur bölgesi 5600 km.lik hudut çizgisiyle çevresindeki Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Pakistan, Mo olistan, Hindistan, Afganistan gibi 8 ülke ile sınırdadır. Genel olarak, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi be Orta Asya ülkesini kapsayan bölgeye Orta Asya bölgesi denir. Avrasya'nın merkezi olan Orta Asya bölgesi ile sınırdadır Uygur bölgesinin Çin'in Orta Asya ile olan ili kilerinde ve Çin'in kendi siyasi ekonomisinde son derece önemli stratejik rolü bulunmaktadır. Özellikle Çin ekonomisinin sürekli hızlı bir ekilde büyümesi, enerjiye, bilhassa petrole olan talebin gün geçtikçe artması, enerji kaynaklarının kısıtlılı 1, Çin'in enerji güvenli i sorununun gittikçe belirginleşmesi, devletin enerji güvenli inin nasıl garanti altına alınması gerekti i gibi meseleler Çin'in ekonomik büyüme hedefini tutturup tutturamayacağı nı ilgilendiren stratejik meseleler hâline geldi. Orta Asya Avrasya'nın kalbinde yer alması dolayısıyla, stratejik konumu itibariyle çok önemlidir. Ayrıca, do al kaynaklar bakımından zengin olup, zengin petrol ve do algaz kaynaklarını barındırmaktadır.

1. Çin'in Enerji Güvenli inde Bir Seçenek Olarak Uygur Bölgesi

1.1. Uygur Bölgesinin Avantajı

Jeostrateji açısından, Uygur bölgesinin çok faydalı jeoavantajı bulunmaktadır. Batı tarafından kara yoluyla Orta Asya bölgesine ba lanan Uygur bölgesi, güneyden Pakistan üzerinden deniz yoluyla Hint denizi ve Hürmüz bo azına ula abilmektedir. E er Uygur bölgesinin jeoavantajından azami ölçüde yararlanılırsa, Orta Do u ve Orta Asya-Hazar bölgesindeki petrol ve do algaz Uygur bölgesi üzerinden Çin'in iç bölgelerine ve limanlara nakledilebilecek, böylece geleneksel deniz ta ımacılı ı hattındaki kontrolü kolayca ele geçirilebilen Malakka (Malacca) Bo azı'nın ümü ünden uzak durmak mümkün olacaktır. Avrasya karasının göbe inde yer alan, yeni Avrasya kara köprüsünü korumada ya amsal önemi haiz Uygur bölgesi Çin'i Orta Asya ve Orta Do u ülkelerine ba layan en elveri li kara yollarından , hem de çevre ülkelerin kaynak ve pazarlarının kullanılmasında en elveri li bölgelerden birisidir. Böylesi bir jeoavantaj günümüz dünyasındaki büyük ülkeler arasında nadir görülür.

1.2. Kendine Has Jeostratejik Konum

Jeopolitik strateji açısından, Orta Asya Avrasya karasının kesiti i, güney ile kuzey arasında zorunlu geçit noktasında yer almaktadır. Ayrıca Asya'da Avrupa'ya giden kara yolunun dü üm noktasında bulunmaktadır. Tarihi "ipek yolu" ve bugünkü 2. Avrasya köprüsü buradan geçmektedir. Uygur bölgesi "Ke mir – Uygur – Tibet 'ba ımsız koridoru'"nun merkez noktasıdır; "Türk koridoru" burada Rusya ve Çin ile ba lanır. Orta Asya'nın etrafında Rusya, NATO, slam dünyası ve Hindistan bulunsa da, co rafyasının geni olması dolayısıyla tek güç merkezinin rolü sınırlı kalır. u anda, büyük güçler Orta Asya'da oyun kurma sürecindedirler. Bunun Orta Asya'ya olan etkisi farklı olmaktadır. Orta Asya'yı hangi gücün tek ba ına kontrol edece i henüz belli olmamıştır. Orta Asya'nın kesin olarak belli bir gücün hegemonyasına girmesi gibi durum da ortaya çıkmamıştır. Durum belirsizli ini korumaktadır. Büyük güç merkezlerinin rekabet üstüne rekabet etmeleri ve oyun kurmaları, netice itibariyle, tarafları strateji ayarlamaya sevk edebilir. Bunun Orta Asya bölgesindeki durumun nispi istikrarına faydası vardır. Bu durumda, Orta Asya Çin ile onlar arasında bir tampon bölgedir.

Di arıya do ru geni leme yönünden bakıldı ında, Çin'in kuzeyinde Rusya bulunmaktadır. Güneybatı ve güney bölgelerinin jeopolitik ko ulları "kötü" oldu undan Çin'in bu iki yöne do ru geni lemesi mümkün de ildir. Dolayısıyla Çin geni leme yönünü sadece batı anakarasına veya do udaki denizlere odaklamak zorundadır. Orta Asya ülkeleri ba ımsız olduktan sonra, Orta Asya bölgesi Çin ile Rusya, NATO ve slam dünyası arasında stratejik tampon bölge hâline gelince, kara güçlerinin Çin üzerindeki tehdidi büyük ölçüde azaldı. Çin artık kaynaklarını bir araya toplayıp denizlere do ru geni leyebilir. Çin açısından bakıldı ında, batıdaki büyük ülkelerin Orta Asya'ya

- Çin'in Orta Asya ile Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

nüfuz etmeleri Çin'i tekrar deniz ve kara güçlerinin tehdidine maruz bırakabilir. Eğer Çin ile sınırda Orta Asya ülkeleri batı kampına katılırlarsa, Çin Orta Asya gibi güvenli bir dış sınır çizgisini kaybedip doğrudan NATO ile komşu olma gibi zor bir durumla karşılaşacak. Bu durum Çin'i batıda NATO'nun kısıtlaması, güneyde ise denizde Amerika ve Japon ittifakının kuşatması gibi misli görülmemiş karmaşık hem de zor bir jeoekonomik muhitiyle karşılaşacak. Büyük devletlerin satranç oyunu noktasından bakıldığında, Uygur bölgesinin stratejik konumu daha net ortaya çıkar.

Jeoekonomik noktasından bakıldığında, Hindistan, Rusya, Pakistan ve Orta Asya ülkeleri Uygur bölgesinin dış ticaret ekonomisinin geliştirilmesinde sınırsız tasavvur alanı sağlamaktadır. Orta Asya ile Uygur bölgesi arasında karlı sınırlar ötesinde oturan 10 etnik grup vardır. Orta Asya ülkeleri ile Uygur bölgesindeki ahalinin büyük bir kısmı İslam dinine inanır. Bunlar arasında Türk milletler hâkim unsur olup, bunların örf adetleri birbirlerine yakın, yaşam tarzları birbirlerine benzer, milli kimlik bilinci güçlü, birbirleriyle anlaşmaları kolaydır. Bütün bunlar Çin'in Orta Asya ile olan bölgesel ekonomik ilişkileri için kolaylık sağlar.

Bununla birlikte, Orta Asya zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Orta Asya tüm dünyaya petrogaz sağlayan boru hattının ortasında yer almış olup, güneyde Orta Doğu, kuzeyde Rusya'nın Ural-Ural petrogaz bölgesi¹ ve Sibirya petrogaz bölgesiyle bağlantılıdır. Batısı muazzam petrogaz potansiyeline sahip bölgelerden biri olan Hazar Denizidir. Tahminlere göre, Kazakistan'ın karada bulduğu petrol rezervi 5 milyar 400 milyon ton, doğalgaz rezervi 6 trilyon metreküptür; Türkmenistan'ın petrol rezervi 6 milyar 300 milyona ton, doğalgaz rezervi 15 trilyon 5 milyar 500 milyon metreküptür; Özbekistan'ın petrol rezervi 300 milyon ton, doğalgaz rezervi 2 trilyon metreküptür.² Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin bölgedeki petrogaz rezervi az ise de, bunlar önemli geçit ülkeleri olabilir.

Uygur bölgesinin petrogaz kaynakları da zengindir. Cungarya, Tarım, Turfan-Kumul gibi 3 büyük ve orta ölçekli petrogaz ovası ve Karaçher, Sentanhu gibi 16 orta ve küçük ölçekli petrogaz ovası vardır. 2. Petrogaz kaynaklarını değerlendirme raporuna göre, Uygur bölgesinin Tarım, Cungar ve Turfan-Kumul gibi üç büyük ovasında toplam 20 milyar 900 milyon ton petrol ve 10 trilyon 850 milyar metreküp doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Bunlar ayrı ayrı olarak Çin karasındaki petrogaz kaynakları toplamının yüzde 30 ve yüzde 34'ünü teşkil eder. Dolayısıyla Uygur bölgesi jeologlarca Çin'de petrogaz potansiyeli en büyük bölge olarak görülmektedir. 2008 yılının sonu itibarıyla, Uygur bölgesinde üretilen petrol 400 milyon ton olup, Heilongjiang ve Shandong'dan sonra Çin'de petrol üretimi 400 milyon tona ulaşan 3. bölge olmuştur. Bu arada, 2006 yılında Uygur bölgesinin doğalgaz üretim miktarı Sichuan eyaletini geçerek, Çin'de 1. sıraya geçmiştir, bugüne kadar ardı ardına 3 yıl ülke 1. sırasını korumuştur. Ham petrol üretim miktarı 1997 yılından bugüne kadar 10 sene boyunca Daqing petrol sahası ve Shengli petrol sahasından sonra, Çin karasında 3. sırayı almıştır.³ 2007 yılında üretilen ham petrol 26 milyar 400 bin ton, üretilen doğalgaz 21 milyar 100 milyon metreküp olmuştur, toplam petrogaz miktarı 43 milyar 300 bin tona ulaşmış olup ülkedeki en büyük petrogaz bölgesi durumuna gelmiştir. 2010 yılına gelindiğinde, Uygur bölgesinin yıllık ham petrol üretimi ve ithalatı 45 milyon ton, doğalgaz yıllık üretim miktarı 28 milyar 400 milyon metreküpe ulaşmış olup Çin'in önemli petrogaz üretimi, tüketimi ve tedarik üssü

¹ 张抗, 世界地缘油气宏观格局及中国的战略选择[J]. 国际石油经济, 2008, 16 (3) : 1-6. [Zhang Kang, "Dünya Jeopetrogazındaki Makro Vaziyet ve Çin'in Stratejik Seçenekleri", Uluslararası Petrol Ekonomisi, 2008, 16 (3) : 1-6]

² 孙壮志, 中亚新格局与地区安全[M]. 北京: 中国社会科学出版社, 2001: 48. [Sun Zhuang-zhi: "Orta Asya'da yeni Vaziyet ve Bölge Güvenliği" (M), Pekin: Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı, 2001: 48]

³ 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji İstatistik Yıllığı (2008), Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2008.]

olmu tur. Bunların yüzde 80'den fazlası doğuya ta'ınmı tur.⁴ u anda, Uygur bölgesinde ilk etapta Karamay, Dushanzi, Urumçi, Korla, Zepu gibi yerlerde farklı çapta, kendine has özelli i olan petrokimya ürünleri i lem üsleri olu mu olup, bunlar Çin'in batısındaki önemli petrol, petrokimya üssü ve enerji üretim üssü durumuna gelmi tir.

Görüldü ü gibi, bu bölgenin siyasi, ekonomi ve askeri açıdan Çin'in devlet stratejisinde çok önemli, olmazsa olmaz yeri vardır.

2. Çin'in Orta Asya ile Petrol Ticareti Birli i

2.1. Petrol kaynaklarını ortak arama ve açma

Çin petrol irketi'nin Kazakistan ile bir çok alanda enerji i birli i vardır. Çin'in Orta Asya ile olan petrogaz i birli i 20. yüzyılın 90'lı yıllarında ba lamı olup, i birli i alanı a ırlıklı olarak petrogaz sahasını açma, boru hattı in ası, teçhizat ve teknik servis gibi yönlerde olmu tur.

Petrogaz sahasını açma alanında, Çin esas olarak bölgedeki Kazakistan ile bir dizi etkin i birli i içerisine girmi tir. 1997 yılında, Çin ve Kazakistan iki ülke hükümeti petrogaz i birli i anla ması imzalamı , Aktyubinskneft petrol sahası ve Uzensk petrol sahasının, ayrıca Uzensk'te Alatov'a kadar olan 3000 km.lik petrol boru hattı in asının Çin tarafından üstlenilmesi kararla tırılmı tur. Haziran 1997 yılında Çin Petrogaz irketi Kazakistan ile Uzensk Petrogaz Anonim irketinin yüzde 6.03 hissesini satın alma konusunda anla ma imzalamı tur. Ardından, bu irket yine Kazakistan Uzensk petrol sahasının yüzde 51 hissesini satın almı tur. Haziran 2003 yılında Çin yine Kazakistan ile Aktyubinskneft Petrogaz Anonim irketi'nin yüzde 25 hissesini satın alma hususunda bir anla ma imzalamı tur. Di er irketlerin hisselerini devretmeleri neticesinde, Çin Aktyubinskneft Petrogaz Anonim irketi'nin yüzde 85 hissesini kontrol altına almı tur. Çin Aktyubinskneft Petrogaz irketi'nin yönetimini devraldıktan sonra, bu irketin ham petrol üretim kapasitesi 1997 yılındaki 2 milyon 800 bin tondan 6 milyon tona ula mı ve 270 milyon dolar kar etmi tir. 2003 yılında Çin Petrol Doğalgaz irketler Grubu Bir Suudi Arabistan irketi ve Amerika Chevron Texaco irketinin elinden ayrı ayrı olarak Kazakistan'ın Buzachi petrol sahasına ait yüzde 35 ve yüzde 65 hissesini satın alarak bu petrol sahasının kontrolünü tamamen ele geçirmi tir. Bu petrol sahasının çıkarılabilir rezervi yakla ık 3-5 yüz milyon varil olup, potansiyel rezervi 1 milyar varile ula abilir. Her yıl Çin'e 20 milyon ton petrol sa lamaktadır. Gelecekte bu 50 milyon tona ula acaktır. Bunun yanı sıra, Çin Petrokimya Limited irketi Aralık 2004'de Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki Tengiz bölgesi petrol sahasının yüzde 50 hissesini satın almı tur.⁵

2009 yılının Nisan ayında, Çin Petrol irketler Grubu "kredi-petrol takası" takti iyle Kazakistan Devlet petrogaz irketi ile petrol doğalgaz sahasını geniletmede i birli i ve 5 milyar dolarlık sermaye deste i hakkında çerçeve anla ması imzalamı tur.⁶ Ardından, iki taraf Orta Asya Petrol irketleri ile Mangistau Petrogaz (Mangistaumunaigas) irketini birlikte satın alma hususunda anla ma imzalamı tur. Sadece bu anla ma ile Kazakistan Çin Petrol irketi'nden 10 milyar dolar kredi koparmı tur. Ayrıca, Çin thalat-hırcat Bankası Kazakistan'a yine 5 milyar dolar kredi sa lamı tur.

⁴国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴(2008年)[M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet statistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji statistik Yıllı ı(2009), Pekin: Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2009]

⁵王晓梅. 中亚石油合作与中国能源安全战略[J]. 国际经济合作, 2008 (06) . 44~45. [Wang Xiaomei, "Orta Asya'da Petrol Birlikleri ve Çin'in Enerji Güvenli i Stratejisi", Uluslararası Ekonomik Birli i, 2008 (06) . 44~45.]

⁶新华网. "贷款换石油"再出手中石油50亿美元购哈油气公[EB/OL]. http://news.xinhuanet.com/fortune/2009-04/20/content_11219215.htm.

- Çin'in Orta Asya ile Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

2.2. Petrol Boru Hattı n ası

Çin Orta Asya ile olan enerji i birli i sürecinde a ırlık noktasını Çin-Kazakistan petrol boru hattı in ası üzerine koymu tur. Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı in ası 2004 yılının Eylül ayında ba lamı olup, yıllık petrol ta ıma kapasitesi 10 milyon ton olarak tasarlanmı tur. Çin-Kazakistan boru hattının ilk etabının, yani “Atasu-Alatau” kısmının yapımı Aralık 2005'te resmi olarak tamamlanıp faaliyete geçirilmi , 31 Aralık 2007'ye kadar Çin-Kazakistan ham petrol boru hattından 6 milyon 537 bin 400 ton ham petrol ithal edilmi tir. 2008 yılında Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı üzerinden Mayta Petrokimya irketi'ne ta ınan ham petrol miktarı 5 milyon tonu geçmi tir.⁷ 2009 yılının ikinci yarısında, Çin'in Orta Asya'daki faaliyetleri yo unla mı tur. Bu bölge Rusya'nın geleneksel nüfuz alanı içerisinde yer alsa da, finansal krizin Rusya'nın ekonomik gücü ve tesir gücünü a ır derecede zayıflatması, bununla birlikte, Çin ile Orta Asya arasında yeni ticaret dalgasının ortaya çıkmasıyla Rusya'nın etkisi aniden azalmı tur. 2009 yılının Aralık ayında, Çin devlet ba kanı Hu Jintao zengin do algaz kaynaklarına sahip Türkmenistan ile Uygur bölgesini birbirine ba layacak olan yeni do algaz boru hattının açılı törenine katılmı tur. ngiliz GCA Danı manlık irketi'nin açıklamasına göre, Çin ayrıca do algaz rezervi 14 trilyon metre küp olan Güney Yolöten do algaz sahasının açılmasında kullanılmak üzere 4 milyar dolar kredi vermeyi kabul etmi tir.⁸ Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı 3 yıldır faaldir. Geçen yılın sonunda batı do algazını do uya ta ıyan 2. hat devreye girmi tir. 2010 yılında batı do algazını do uya ta ıyan 3. hattın batı kısmının yapımına ba lanacaktır. Bu Uygur bölgesi enerji geçit yolundaki bir di er temel boru hattı olacaktır. Batı do algazını do uya ta ıyan 3. hat boru hattının ilk dura ı batıda Uygur bölgesindeki Korgas'tan ba layıp do uda son dura ı olan Guangdong'un Shaoguan bölgesine ula acaktır. Bu boru hattının yıllık do algaz ta ıma kapasitesi 30 milyar metre küp olarak tasarlanmı tur. Korgas-Xi'an kısmı batı do algazını do uya ta ıyan 2. hat boyunca do u istikametinde Uygur bölgesi, Gansu, Ningxia, Shanxi, Henen, Hubei, Hunan ve Guangdong olmak üzere toplam 8 eyalet ve özerk bölgeden geçecektir.

Batı 2. hattında oldu u gibi, Orta Asya do algazı batı 3. hattının da do algaz kayna ıdır. u anda, batı 3. hattının batı kısmı (Uygur Bölgesindeki Korgas'tan Ningxia Zhongwei'e kadar) yapım sürecinde olup, 2012 yılında faaliyete geçirilecektir. Batı 3. hattının do u kısmı (Ningxia Zhongwei'den Guangdong Shaoguan'e kadar) tahminen 2014 yılında faaliyete geçirilecektir. Plana göre, 2014 yılında batı 3. hattı tüm hat boyunca do algaz nakledecektir. Zamanla batı 3. hattı batı 1. hattı, batı 2. hattı, Shanxi-Pekin 1. ve 2. hattı, Sichuan do algazını do uya ta ıyan hat gibi temel boru hatları a ı birle ecek, böylece do u ile batıyı, güney ile kuzeyi birbirine ba layan do algaz temel boru hatları a ı olu acaktır.

Amerika ve Rusya'nın bu bölgedeki yanlı hareketlerinden istifade eden Çin bölgede müthi bir tüketim furıyası hareketi ba latmı durumdadır. Bölge hükümetlerine milyar dolarlık krediler temin etmi , Kazakistan ve Türkmenistan'da enerji ile ilgili son derece önemli imtiyazlara eri mi tir. Geçen sene Çin petrol irketi Türkmenistan'ın Güney Iolotan petrol sahasını açma hakkını kazanmı tur. Çin ayrıca Kazakistan'da uranyum ve petrol çıkarma faaliyetlerini aktif yürütmekte, Çin'den Kırgızistan, Tacikistan ve daha uzak bölgelere mal ta ıyacak modern karayolları in a etmektedir. Çin Çin'in batı bölgesi ile Orta Asya ülkelerini birbirlerine ba layan hızlı tren a ı kurmayı ve bunları nihai olarak Avrupa hızlı tren a ıyla birle tirmeyi planlamaktadır. Çin u anda ilgili ülkelerle görü meye ba lamı tur. Hızlı tren a ı tamamlandı nda, hızı saatte 200

⁷李方杰. 中国与中亚石油贸易合作发展策略[J]. 现代商贸工业, 2009 (18) : 97~98. [Li Fangjie, “Çin'in Orta Asya ile Olan Petrol Ticareti birli inin Geli tirilmesindeki Takti i”, Ça da Ticaret Endüstrisi, 2009 (18) : 97~98]

⁸环球网. 英媒: 中国能源目光转向中亚[EB/OL]. (Dünya haber a ı. ngiliz medyası: Çin Enerjide Gözünü Orta Asya'ya Çevirdi). http://china.huanqiu.com/eyes_on_china/economy/2010-03/743491.html.

km. olan hızlı tren Çin'in Urumçi ehrini Orta Asya'daki Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkelerle ba layacaktır. Çin'in Orta Asya hızlı tren a ı kurmasında temel iki maksat bulunmaktadır: Biri, batı bölgesinin ekonomik geli imini hızlandırmak, di eri ise, Orta Asya ülkelerinin kaynaklarının Çin'e ta ınmasını kolayla tırmaktır. Ham petrol boru hattının Kazakistan'ın batı bölgesinden Uygur bölgesine kadar olan bölümünün tümünün ba lantısı gerçekte ti inde, Orta Asya'dan gelen petrol kesintisiz olarak Çin'e akacaktır.

Aynı zamanda, Uygur bölgesindeki petrogaz boru hattı in ası hızla ilerlemektedir. 2007 yılı itibariyle Uygur bölgesindeki petrogaz boru hatlarının toplam uzunlu u 8300 km.ye ula mı olup, bu hatlar me hur “batı do algazını do uya ta ıyan” boru hattı, Çin-Kazakistan ham petrol boru hattının ilk etabı, batı ham petrol boru hattı ve rafine ya ı boru hatlarını kapsar. “Batı do algazını do uya ta ıyan” boru hattı, Urumçi-Lanzhou rafine ya ı boru hattı, Piçan – Lanzhou ham petrol boru hattı, Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı, yani yurtiçiyle yurtdı ını birbirine ba layan petrogaz boru hatları a ı Çin devlet kara enerjisinin stratejik geçi yollarının en önemli bir bölümünü olu turmaktadır. Uygur bölgesi kendine has co rafi konumu ve sahip oldu u zengin petrol ve do algaz kaynakları dolayısıyla Çin ile Orta Asya arasında stratejik enerji geçit yollarının kurulmasında ön saf durumuna gelmi tir. çeri di a rıya ba layan petrogaz boru hattı a ları ülkenin kara üzerindeki stratejik petrol geçi yollarının genel çerçevesini ekillendirmi durumdadır. Gerek co rafi konum avantajı, kaynak avantajı, gerekse petrogazın ta ınma ko ulları gibi pek çok bakımından, Uygur bölgesi Çin'in gelecekteki enerji güvenli inde önemli görev üstlenmenin temelini ve artlarını hazırlamı tır.

3. Orta Asya Ülkelerinin Niyetleri

3.1. Orta Asya Ülkeleri Ekonomik Geli medeki Pasif Konumunu De i tirmek Niyetindeler

Orta Asya'daki 5 ülke kaynak bakımından zengin iseler de, eski Sovyetler Birli i döneminde uzun müddet ham madde üssü olarak kalmı olmaları nedeniyle, sanayi yapısı hantal, i leme sanayi a ır derecede geri kalmı olup, ba ımsız devlette olması gereken mükemmel sanayi sistemini olu turamamı lardır. Ekonomide Rusların kontrolü altında bulunmaları sebebiyle, kendi kaynakları üzerinde de uzun bir süre belirleyici yetkileri olmamı tır. Orta Asya petrogazının ta ınması boru hatlarına dayanır, ama eski Sovyetler Birli i dönemindeki petrogaz boru hatları u anda ço unlukla Rusların ellerindedir. Rus sömürgesi döneminde, Orta Asya'nın do usu “kuzeyin petrolünü güneye ta ıyan” bir bölge olarak, kuzeyin petrolünü Sibiry'a'nın güneyindeki Omsk'ten Kazakistan'ın do usundaki Pavlodar, Çimkent üzerinden Özbekistan'a ula tırıyor, yol üzerindeki duraklarda bulunan rafine fabrikaları çe itli ülkelere petrol ürünü gönderiyordu. Orta Asya'nın batısı ise, “petrogazı kuzeye ta ıma” yolu aracılı ıyla Hazar denizinin do u ve batı kıyısındaki boru hatları boyunca petrogazı Rusya'ya gönderiyordu. Ruslara rafine ya ı ve petrokimya merkezi için petrol sa lamanın dı ında, yine Rus boru hatları a ı üzerinden Batıya petrol gönderiyordu. Tarihin olu turdu u bu durumu kısa sürede de i tirmek mümkün de ildir. Bu durum epey uzun bir süre devam edecektir. Ba ımsızlıktan sonra, Orta Asya'nın zayıf ekonomik temelini bir de siyasi ve ekonomik çalkantıların eklenmesiyle ya anan gerileme (gerçi son 10 seneden beri iyile iyor ve geli iyor ise de) bunların devlet gücünü hızla büyüyen ekonomi ve büyük çapta petrogaz arama ve açma ihtiyacı kar ısında zayıf kalmasını tayin etmi tir. Eski Sovyetler Birli i 'nin da ılması yabancı irketlerin Orta Asya'ya akın akın girmelerine fırsat yaratmı tır. Tam olmayan istatistik verilere göre, u anda, Amerika, ngiltere, Fransa, Almanya, talya, Türkiye, Kanada, Japonya, Hindistan, Suudi Arabistan, Güney Kore, Rusya, Çin, Arjantin, Macaristan, Umman ve Arap Birle ik Emirlikleri gibi 20'den fazla ülkeye ait 50'den fazla irket bir araya gelerek petrol arama-açma ve ham petrol i leme ve pazarlama gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Menfaat kapı masında, Amerika, Rusya ve Çin'e ait irketler en faal durumdadırlar. Büyük devletlerin Orta Asya

- Çin'in Orta Asya ile Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

ülkelerinin petrogaz sanayi ve ekonomik can damarları (özellikle petrogaz ihracatıyla ilgili boru hatları) üzerindeki sıkı kontrolü bunların ekonomi ve petrogazın geli tirilmesinde belirli derecede edilgen davranmalarına sebep olmaktadır. Kaynakların de eri ve co rafi konum de erinin birlikteli i Orta Asya bölgesini büyük devletlerin çıkar çatı masına giri ti i ve uluslar arası sermayelerin iddetli rekabet etti i bir sahne durumuna getirmi tir.

3.2. Orta Asya Petrogazının Büyüme E ilimi

Petrogaz ihracatında çok yönlülü ü gerçekle tirmek ve kaynakları açmak ve ihraç etmek suretiyle ekonomik geli meyi sa lama Orta Asya ülkelerinin vaz geçilmez arzusu hâline gelmi tir. Mevcut boru hatları dı nda, do uya, güneye (Güney Asya'ya) yönelik boru hatları meselesi hükümetlere çok defa sunulan ve irketler arası görü melerde gündem maddesi olan bir konudur. Bunun için, büyük devletlerin kısılcacında hayatta kalmaya ve geli meye çabalayan Orta Asya ülkeleri büyük devletler (holdingler) arasında denge ve fırsat arayı na girmi lerdir. Onlar sürekli Avrupa ve Amerika ile boru hattı yapımı imkânlarını müzakere ederken, çok yönlü enerji ihracatına ciddi ihtiyaç duyan Çin'e de dikkat etmektedirler. Çin'in artan enerji ihtiyacı Orta Asya için de büyük bir çekim gücü olu turmaktadır. Üstelik Çin'in petrogaz boru hattı yapımı Rusya ve Avrupa'ya petrogaz gönderme ile ilgili görü meler için faydalı bir kart olmu tur. Bu da son yıllarda Orta Asya ülkelerinin enerji stratejisindeki yöneliminin yeni bir özelli i olarak kar ımıza çıkmaktadır.

Orta Asya Avrasya karasının ortasında yer almı olup, co rafi ili kiler bakımından en öne çıkan özelli i kapalı olmasıdır. Denizlere çıkı ı yoktur. Dolayısıyla bunların dünya piyasasına ula abilmeleri için ülkeler ötesi ta ımacılı a veya kom u ülkelerin yardımıyla ihracat geçidi elde etmelerine ihtiyaçları vardır. u anda Orta Asya ülkelerinin enerji ihracatı genellikle Rus boru hatları ve limanlarına dayanmaktadır. Bu tür tek yola mahkûm olma durumu Orta Asya ülkelerini rahat ettirmez. Orta Asya'nın batı bölgeleri için ran üzerinden geçecek boru hattı en ekonomik ise de, ran'ın u anki durumunun güven duygusu vermemesi dolayısıyla, bunun kısa süre içinde gündeme gelmesi mümkün gözükmemektedir. Güneyde Hint Denizi'ne çıkı ta kar ıla ılan mesele Afganistan-Pakistan geçidi güzergâhındaki durumun da istikrarsızlı ıdır. Do udaki Çin ise hem enerji ihtiyacı büyük olan mü teri durumunda, hem de aynı zamanda Orta Asya enerjisinin Asya bölgesine girmesinde "sıçrama tahtası" ve köprü" durumundadır. Gerçekten, Orta Asya ülkeleri de Çin ile ticaret i birli ini güçlendirmeyi ve Uygur bölgesi üzerinden Çin ile olan ticaret i birli ini geni letmeyi ümit etmektedirler. Çin bakımında, Uygur bölgesinin Orta Asya üzerinden Rusya ve Orta Do u ile ba lanmada önemli kav ak nokta olması dolayısıyla Orta Asya'daki petrol açma faaliyetlerine dâhil edilmesi Rusya ve Orta Do u ile olan ili kileri geli tirmede yararlı olmakla kalmaz, Orta Asya, Rusya ve Orta Do u enerji sahası birbirine ba landıktan sonra, Orta Asya üzerinden Rusya ve Orta Do u'dan uzun süreli, istikrarlı enerji temini sa layabilir.

4. Çin'in Orta Asya'ya Yayılma Stratejisi

4.1. Çin'in Enerji Güvenli inde Jeostratejik Seçenekleri

2001 yılında Çin'in petrol tüketiminde ithalata ba ımlılı ı sadece yüzde 29.1 idi. 2004 yılında, Çin'in petrol ithalatı ilk kez 100 milyon tonu geçerek 120 milyon tona ula mı ve petrolde dı a ba ımlılık oranı yüzde 35'e yükselmi tir. 2006 yılında bu oran yüzde 47.3'e, 2008 yılında yüzde 49.8'e ula ıp önceki yıllara göre, yüzde 1.4 arttı tir, yani hep artı e ilimi göstermi tir.⁹

⁹国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴(2002 - 2008年) [M], 北京 :中国统计年鉴出版社, 2002 - 2008. [Devlet statistik Kurumu Enerji Dairesi. Çin Enerji statistik Yıllı ı, (2002 - 2008) (M). Pekin: Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2002 - 2008.]

Uluslar arası Enerji Kurumu (IEF)'nin tahminine göre, 2030 yılında, Çin'in petrol ithalat miktarı arz miktarının yüzde 74'ünü oluşturmaya başlayacaktır.

Görülüyor ki, Çin'in petrolde dışa bağımlılığı gittikçe artmaktadır. Ayrıca, burada Çin'in ham petrol ithalatının yüzde 60'tan fazlası vaziyeti çalkantılı olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan yapılmaktadır. Çin petrol ithalatında esas olarak denizde bir araya getirip taşıma yöntemini kullanmaktadır. Ham petrol nakliyatının tahminen beşte dördünün Malacca Boğazı'ndan geçmesi dolayısıyla Çin'in enerji güvenliği kısıtlayan “Malacca çıkmazı” olumsuzdur.¹⁰ Bunun için, Çin'in petrol ithalatındaki zaafı daha belirgindir. Bununla birlikte, Çin stratejik petrol stoklamaya daha yeni başladığından petrol stoklama sistemi mükemmel değildir. Çin enerji temini ve nakliye kanallarını çeşitlendirmek zorundadır. Orta Asya'nın zengin petrolü ve bu bölgenin Çin ile komşu olması bu bölgeyi Çin'in diğer bir petrol kaynağı durumuna getirip Çin'in petrol ithalat kanallarının çeşitlendirilmesini ve nakliyat kanallarının çeşitlendirilmesini hızlandırarak Çin'in uluslararası petrol piyasası tehdidine karşı direncini artırabilir. Yurtiçi petrol tüketimini garanti altına almak için, petrol kaynakları, nakil yolları ve nakil yöntemleri petrol güvenliğini düştürülmesi gerekenlerin kapsamına sokulmalıdır. Uygur bölgesi bundan ötürü Çin'in devlet enerji güvenliğini en önemli bir konuma sahiptir. Çin Orta Asya ülkeleriyle hükümet düzeyinde diyalog kurarken, bir taraftan da Orta Asya ülkelerinde yatırım ve işbirliği imkanı elde etmeli, Uygur bölgesinden doğrudan Orta Asya ülkelerine ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşasını güçlendirmelidir. Çünkü boru hatlarının inşası sadece iktisadi mesele değil, aynı zamanda siyasi meseledir.

Çin Orta Asya bölgesine yeni giren bir güçtür, ama nüfuzu gittikçe artmaktadır. Çin çoktan bu bölgenin enerji piyasasında önemli bir aktör duruma gelmiş bulunmaktadır. Çin hükümetinin gözünde, Orta Asya petrol, doğalgaz ve diğer zenginliklerin önemli bir tedarik kaynağıdır. Kazakistan'da iki petrol sahasını açma hakkına sahip olan Çin Petrol-doğalgaz Şirketleri Grubu (CNPC) yakında yine Uygur bölgesi ile Orta Asya arasında iki doğalgaz boru hattı inşa etmiştir ki, bunların biri Türkmenistan'dan, diğeri Kazakistan'dan gelmektedir. Gerçi Çin'in bu andaki arayışı ekonomik hedef ise de, zamanla Pekin'in bu ekonomik güçle bölgede politik nüfuz arayışına girmesi ve kendi stratejik hedefini garanti altına alması mümkündür. Hu Jintao ekonomik işbirliğinin angajmanı birliğin Örgütü'nün önemli temeli ve öncelikli büyüme yönelimi oldu. Bu işbirliğinin net ve kararlı siyasi niyetle uygulanabilir politik düzence ve sarsılmaz sağlam bir ruhla yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹¹

4. 2. Ülke Kaynaklarının Korunması

Çin'in Orta Asya ile olan enerji işbirliği Çin'in kendi kaynaklarını korumasında yararlıdır. Uzun vadede Çin'in petrol stokunun büyük ölçüde artıp artmayacağı Uygur bölgesindeki petrol sahasına bağlıdır. Çin'in uzun vadeli enerji güvenliği garanti altına almak için, Uygur bölgesindeki üretim miktarının değil, stok miktarının artırılması, bu bölgenin Çin'in yedek enerji üssü haline getirilmesi gerekir. Bunun bugün burayı büyük çapta açmaktan daha fazla stratejik değeri vardır. Bu hem nispi maliyet kuramına uygun, hem de sürdürülebilir büyüme stratejisine uygundur. Üstelik Orta Asya petrolünü kullanarak Orta Asya'nın Çin'in yavaş yavaş batıya taşıyan deniz kıyısı ekonomik gücü ile sıkı uyum içerisinde olmasını sağlayıp Çin'in kuzeybatı bölgesinde “iki taraftan kısa kaç altına alma vaziyeti” oluşturmak mümkündür. Bunun “doğrudan istikrarı sağlayıp

¹⁰杨泽伟. 中国能源安全问题: 挑战与应对[J]. 世界经济与政治, 2008 (08). [Yang Zewei, “Çin'in Enerji Güvenliği Sorunu: Meydan Okuma ve Kararı Koyma”, Dünya Ekonomisi ve Politika, 2008 (08)]

¹¹胡锦涛. 承前启后、继往开来, 努力开创上海合作组织事业新局面[N]. 人民日报, 2003-05-29; (1). [Hu Jintao, “Öncekileri devralıp sonrakileri harekete geçirerek, eskileri devam ettirip geleceğe açılarak Shanghai birliği Örgütü'nde yeni bir vaziyet yaratmaya çalışalım” –Shanghai birliği Örgütü üye ülke devlet başkanlarının Moskova toplantısında yapılan konuşma (N). Halkın Günlüğü Gazetesi, 29 Mayıs 2003 (1).]

- Çin'in Orta Asya ile Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

batıya doğru ilerleme” sürecinde “batıya girme” stratejisinin gerçekleştirilmesinde ve tüm ülkede petrolün dengeli yayılmasında yararlıdır.

Uygur Bölgesi'nde Çin petrol sektöründeki ticari stoklama sistemi arz edilen ham petrolün tamamının yurtiçinden tedarik edilmesi zemininde tasarlanmıştır, boru hatları ve nakliye durumu buna göre düzenlenmiştir, sürümlü stoklama boyutu iki haftalık talep arz miktarına göre belirlenmiştir. Bu sadece normal ticari sürümlü stoklama olabilir, ancak Çin'de gerçek anlamda petrol ticari stoklama sistemi henüz kurulmuş değildir. Ayrıca, iddetlenen uluslararası petrol fiyatları ve iddetli fiyat çalkantıları Çin'i mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde sağlam bir petrol ticari stoklama sistemini kurmaya mecbur etmektedir. Çin tarafının düzeni şöyledir: Uygur bölgesinin enerji kaynakları zengindir, ama sadece enerji kaynaklarını açma kaynaklarının kurulumunu hızlandırır. Sürdürülebilir büyüme stratejisi ve jeoekonomi noktasından bakıldığında, büyümeyi ayarlama düzeni, kendi kendine var olma ile Orta Asya kaynaklarını kullanmakla birlikte Uygur bölgesindeki enerjiyi stoklama stratejisini kurmayı gerektirir. 2010 yılında, Uygur bölgesinde stratejik petrol stoklama ve ticari stoklama tesisleri kurulacaktır. Bu tesislerin petrol stoklama hacmi 13 milyon metreküp olacaktır. Uygur Bölgesi'nde bu tesisler Mayta ve Piçan gibi yerlerde hummalı bir şekilde yapılmaktadır.¹²

4.3. Petrogaz Merkezli Kapsamlı Büyüme ve Orta Asya Ülkeleriyle Birlikte

Orta Asya ülkeleri sadece petrogaz değil, diğer madenler bakımından, tarım ve hayvancılık kaynakları bakımından da çok zengindir. Kazakistan'ın tahılı, uranyumu, Özbekistan'ın pamuğu dünyada önemli bir yere sahiptir. Çin Orta Asya ile çok yönlü ticareti geliştirebilir. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin çeşitli altyapı kurulumunu geliştirmeye ihtiyaçları vardır, hâlbuki bu alanlarda diğer yabancı şirketlerin yatırımı henüz yeterli değildir. Orta Asya pazarının dünyada daha açılmayan pazar diye bilinmesindeki temel sebep bu pazardaki milli ekonominin çeşitli alanlarında pek çok boşlukun bulunmasıdır. Dolayısıyla Çin'in Orta Asya ile olan ticari ilişkileri daha çok karlı ilişkiler şeklinde geliştirecektir.

4.4. Uygur Bölgesinin Orta Asya ile Olan Birlikteki Konumunun Ön Planına Çıkarılması

Yukarıda anlatıldığı gibi, Orta Asya'nın özel stratejik konumu Çin'e bunu gösterdi ki, Orta Asya ile birlikte ilişkilerini geliştirmek, sadece Orta Asya bölgesinde ekonomik çıkar elde etmeye yönelik değil, devletin küresel stratejisi ve “temel menfaati” ile ilgili büyük bir işittir. Batı bölgelerini hızla geliştirmek Çin'in ekonomik büyüme stratejisinin önemli bir parçasıdır. Çin devlet başkanı Hu Jintao şöyle belirtmiştir: “Sincan mutlaka devletin batı bölgesini açma stratejisinin önemli noktası kılınmalıdır.” Gerek ekonomik menfaat, gerekse siyasi menfaat bakımından olsun, Çin Uygur bölgesinin Orta Asya ile olan bölgesel ekonomik ilişkisine büyük önem vermelidir.

4.4.1. Uygur Bölgesinin Orta Asya'daki Yeri ve Rolü Yükseltilmelidir

Uygur bölgesi Orta Asya ülkeleri ile olan bölgesel ekonomik ilişkiyle Uygur bölgesi ekonomisinin daha hızlı gelişmesini sağlayıp Uygur bölgesinin Orta Asya'daki yeri ve rolünü yükseltebilir. Başka bir deyimle, Uygur bölgesinin ekonomik gelişme seviyesi büyük ölçüde yükseldiğinde, doğal olarak daha büyük ekonomik çekim gücü, yayılma gücü ve yoğunlaştırmaya gücüyle Orta Asya ülkeleri arasındaki üretim materyallerinin yoğun akışını hızlandırabilir. Ayrıca pazarın genişletilmesi ve sanayi sektörünün birlikte hareket etme kabiliyeti kendi aralarındaki ekonomik katılımı ve bütünlüğü güçlendirebilir, bu durum Orta Asya ülkelerini bir adım daha doğru pazarına yaklaştıracaktır. Çin'in aktif birliktir Örgütü çerçevesinde Uygur bölgesinin

¹²中国新闻网. 新疆将建石油战略与商业储备库库容1300万方[EB/OL]. (Çin Haber A 1. Xinjiang'da stratejik petrol stoklama ve ticari stoklama deposu na edilecektir.. <http://www.chinanews.com/ny/news/2010/04-02/2205303.shtml>)

jeoavantajını kullanarak Orta Asya ülkelerinin ikincil bölgesel ekonomilerinin holdingle mesine aktif katılıp Orta Asya’da ikincil bölgesel ekonomi holdinglerini olu turması Uygur bölgesini içine alan Çin kuzeybatı bölgesi ekonomisinin hızla büyümeye do ru ilerlemesinde kat etmesi gereken bir yoldur. Bunu Çin’in büyüme e ilimi temelindeki devlet stratejisi ve Uygur bölgesinin özel co rafi konumu, insan gücü gibi avantajı ve geli me imkânları belirlemi tir.

4.4.2. Uygur Bölgesi “Do uya ba lanıp batıya açılan, batıdan gelip do uya giden” büyük devlet ticaret geçidi olarak kurulmalıdır.

u anda Uygur bölgesinde 1. seviyede 17, 2. seviyede 12 liman açılmı durumdadır. Bunların içerisinde Orta Asya’ya açılan 1. seviyede 10 liman bulunmaktadır. Kom u Orta Asya ülkeleri ile ba lanan karayolu limanlarının tamamı yüksek kaliteli asfalt yollarla ba lanmı olup, sınırdan giri çıkı ı bulunan mal nakliye yolları 63 tanedir. Orta Asya’daki uluslar arası demiryolu hatlarıyla ba lantı kurulmu , Orta Asya ülkelerinin tamamıyla kablolu haberle me ve dijital haberle me gerçekte tirilmi durumdadır. Urumçi uluslar arası havaalanı merkezli uluslar arası havayolları hattının Orta Asya, Orta Do u, Rusya gibi 15 ülkenin 19 ehri ile ba lantısı bulunmaktadır. Kazakistan ile Çin’in ilk sınır ötesi serbest ticaret bölgesi olan Korgas Serbest Ticaret Bölgesi kurulmu tur.¹³ Orta Asya ülkeleri ile olan ticari ili kilerin büyük bir kısmı Uygur bölgesi temelinde gerçekte tirilmektedir.

Uygur bölgesinin mevcut imalat sektörünün seviyesi Orta Asya’nın gün geçtikçe artan tüketim kalitesini tam olarak kar ılayamaz. Uygur bölgesi yine de uluslar arası ticaret kanalları temelinde Çin ile Orta Asya, Batı Asya arasında “ticaret koridoru” olmaya devam etmelidir. Orta Asya’daki 5 ülke kaynak bakımından zengin ise de, sanayi yapısı hantal, i lem sanayisi çok geri olup hâlâ mükemmel bir sanayi sistemi olu turabilmi de ildir. Uygur bölgesinin sanayi yapısı da uygun de ildir, ekonomik temeli zayıf, ekonomik boyutu küçüktür. Ancak Çin’de daha mükemmel sanayi sistemi vardır, özellikle hafif sanayi, elektrikli ev aletleri, elektronik, ileti im sektörü, in aat malzemesi ve di er i lem-imalat sektörü gibi pek çok alanda güçlü avantajlar bulunmaktadır. Bunlar tam Orta Asya’daki 5 ülkede ve çevredeki bölgelerde en zayıf sektörlerdir. Dolayısıyla her iki tarafın kar ılıklı birbirini tamamlama özelli i vardır. unu demek mümkündür ki, Orta Asya’daki 5 ülke ile Uygur bölgesini kar ıla tıracak olursak, iki tarafın sanayi yapısının birbirini tamamlama özelli i zayıf olup birbirleri arasında daha çok benzerlik vardır. Ancak iki tarafın kar ı kar ıya bulundu u yayılma bölgelerindeki geni pazarların kar ılıklı tamamlayıcı özelli i bu tür benzerlikleri rekabet ili kisine kadar götürmemi , aksine daha çok kar ılıklı tamamlama ili kisine götürmü tür.

2008 yılında Uygur bölgesi dı ticaret hacmini 22 milyar 217 milyon dolar olarak tamamlayıp yüzde 62 büyüme hızıyla ülke 2. si olmu tur. thalat ihracat hacmi bakımından ülke sıralamasında 12. sıraya yükselmi , batı bölgelerinde Siçuan’ı geçerek 1. olmu tur. Orta Asya bölgesine yönelik sınır ticaret hacmi 17 milyar 642 milyona dolara ula mı , bir önceki aynı dönemdekine göre yüzde 87.4 artarak Uygur bölgesinin toplam dı ticaret hacminin yüzde 79.4’ünü, Çin’in Orta Asya’ya yönelik toplam ticaret hacminin yüzde 57.1’ini te kil etmi tir. Uygur bölgesi sınır ticaretinde gerçekten büyük bir eyalet hâline gelmi tir. 2008’de Uygur bölgesi ile ticari ili ki kuran pazarlar 167 ülke ve bölgeye ula mı tir. Uygur bölgesinin birinci ticaret orta ı olan Kazakistan’ın ticaretteki a ırlı ı yüzde 40.8 olmu , ikinci ticaret orta ı olan Kırgızistan’ın ticaretteki a ırlı ı yüzde 35.9’a yükselmi tir. Sadece bu iki ülke Uygur bölgesinin toplam dı

¹³新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴 (2009年) [M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi statistik Kurumu. Xinjiang statistik Yıllı ı (2009) (M), Pekin, Çin statistik Yıllı ı Ne riyati, 2009.]

- Çin'in Orta Asya ile Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

ticaret hacminin yüzde 76.7'sini teşkil etmektedir. Bundan Uygur bölgesinin Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan bölgesel ekonomik birlikteliğindeki önemli yerini görmek mümkündür.¹⁴

2002-2007 Yılları Arasında Çin ve Uygur Bölgesinin Orta Asya'daki Beş Ülke ile olan Sınır Ticaret Hacmi¹⁵

Birim: 10,000 Amerika Doları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Uygur bölgesinin Kazakistan ile ticareti	136552	254613	328607	501563	501472	697377
Çin'in Kazakistan ile ticareti	195475	329188	449809	680611	835775	1387777
Uygur bölgesinin Kırgızistan ile ticareti	15386	23094	46206	74686	185729	325021
Çin'in Kırgızistan ile ticareti	20188	31430	60229	97220	222570	377923
Uygur bölgesinin Türkmenistan ile ticareti	993	2472	359	1355	4328	3956
Çin'in Türkmenistan ile ticareti	8752	8292	9844	10996	17858	35268
Uygur bölgesinin Tacikistan ile ticareti	475	873	3088	3088	21810	37717
Çin'in Tacikistan ile ticareti	1239	3882	6893	15794	32378	52405
Uygur bölgesinin Özbekistan ile ticareti	1913	3773	8576	13832	26631	33554
Çin'in Özbekistan ile ticareti	13177	34703	57551	68056	97209	112819
Uygur bölgesinin Orta Asya'daki beş ülke ile olan ticaretinin toplam hacmi	155319	284815	386836	601367	739970	1097625
Çin'in Orta Asya'daki beş ülke ile olan ticaretinin toplam hacmi	238831	407495	584326	872677	1205790	1966192
Uygur bölgesinin teşkil ettiği oran	65%	69.9%	66.2%	68.9%	61.4%	55.8%

4.4.3. Uygur bölgesi doğu bölgelerindeki sanayi transferini aktif olarak devralıp iktisadi ticari ürün ihracatını geliştirmeye, bölgeye has ihracat ürünlerini yetiştirmeye teşvik edilmelidir. Son yıllarda, iktisadi gücü maliyetinin sürekli yükselmesiyle Çin'in doğu bölgelerindeki işletmeler sanayi transfer yollarını aramaya başladılar. Uygur bölgesinde çok sayıda daha ucuz iktisadi gücünün yanı sıra, zengin kaliteli kaynaklar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, doğu bölgelerinin sermaye ve teknolojisini getirerek bölgenin kaliteli kaynaklarını açıp Orta Asya merkezli çevre pazarlarına ihraç etmek gerekir.

¹⁴新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴(2009年)[M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi İstatistik Kurumu. Xinjiang İstatistik Yıllığı (2009) (M), Pekin, Çin İstatistik Yıllığı (Neyi yayı, 2009.)]

¹⁵ Materyalin kaynağı: Veriler "Sincan İstatistik Yıllığı" ve "Çin İstatistik Yıllığı"ndan alınmıştır. (2003-2008 yıllar)

4.4.4. Çin’de “enerji ithalatında kara yolları geçitleri” olu turulmalıdır. Çin aktif biçimde Orta Asya ülkeleriyle hükümet düzeyinde diyalog kurarken, bir taraftan da aktif biçimde Orta Asya ülkelerinde yatırım ve i birli i imkânı elde etmeli, Uygur bölgesinden do rudan Orta Asya ülkelerine ula an petrol ve do algaz boru hatlarının in asını güçlendirmelidir.

4.4.5. Uygur bölgesini Çin’in enerjide derin i lem üssü ve Orta Asya’ya yönelik derin i lem ürünlerinin ihracat üssü olarak kurmak enerji sektöründeki büyüme hedefi olmalıdır. Uygur bölgesi Orta Asya petrogaz kaynaklarını ithal etmekle birlikte, enerji stoklama avantajını da kullanarak Çin Petrol ırketi ve Çin Petro-kimya ırketi’nin büyük ölçekli sermaye ve teknolojisinin deste iyle enerjide derin i lem sektörünü geli tirmelidir.

Uygur bölgesinin Orta Asya ülkeleriyle olan petrogaz kaynakları sahasındaki i birli i, ku kusuz, bu bölgenin gelecekteki ekonomik i birli inde en önemli, en stratejik ehemmiyeti haiz sahaların biri olacaktır.

KAYNAKLAR

- 📖 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet statistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji statistik Yıllı ı (2008), Pekin: Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2008.]
- 📖 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet statistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji statistik Yıllı ı (2009), Pekin: Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2009.]
- 📖 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2002 - 2008年) [M], 北京 :中国统计年鉴出版社, 2002 - 2008. [Devlet statistik Kurumu Enerji Dairesi, Çin Enerji statistik Yıllı ı, (2002 - 2008) (M). Pekin: Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2002 - 2008.]
- 📖 李方杰. 中国与中亚石油贸易合作发展策略[J]. 现代商贸工业, 2009 (18) : 97~98. [Li Fangjie, “Çin’in Orta Asya ile Olan Petrol Ticareti birli inin Geli tirilmesindeki Takti i”, Ça da Ticaret Endüstrisi, 2009 (18) : 97~98.]
- 📖 孙壮志. 中亚新格局与地区安全[M]. 北京: 中国社会科学出版社, 2001: 48. [Sun Zhuang-zhi: “Orta Asya’da yeni Vaziyet ve Bölge Güvenli i” (M), Pekin: Çin Sosyal Bilimler Ne riyatı, 2001: 48]
- 📖 新华网. “贷款换石油”再出手中石油50亿美元购哈油气公[EB/OL]. http://news.xinhuanet.com/fortune/2009-04/20/content_11219215.htm.
- 📖 新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴 (2009年) [M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi statistik Kurumu. Xinjiang statistik Yıllı ı (2009) (M), Pekin, Çin statistik Yıllı ı Ne riyatı, 2009.]
- 📖 王晓梅. 中亚石油合作与中国能源安全战略[J]. 国际经济合作, 2008 (06) . 44~45. [Wang Xiaomei, “Orta Asya’da Petrol birlikleri ve Çin’in Enerji Güvenli i Stratejisi”, Uluslararası Ekonomik birli i, 2008 (06) . 44~45]
- 📖 杨泽伟. 中国能源安全问题: 挑战与应对[J]. 世界经济与政治, 2008 (08) . [Yang Zewei, “Çin’in Enerji Güvenli i Sorunu: Meydan Okuma ve Kar ı Koyma”, Dünya Ekonomisi ve Politika, 2008 (08) .]
- 📖 张抗. 世界地缘油气宏观格局及中国的战略选择[J]. 国际石油经济, 2008, 16 (3) : 1-6. [Zhang Kang, “Dünya Jeopetrogazındaki Makro Vaziyet ve Çin’in Stratejik Seçenekleri”, Uluslararası Petrol Ekonomisi, 2008, 16 (3) : 1-6]